

Sadet Karabulut en Harry van Bommel
voor de ingang van het Democratisch
Volkscongres.

WERKBEZOEK TURKIJE

Verslag van het werkbezoek van een SP-delegatie aan Turkije van 8 t/m 12 maart 2012

Harry van Bommel, lid van de Tweede Kamer voor de SP
Sadet Karabulut, lid van de Tweede Kamer voor de SP
Jip van Dort, fractiemedewerker voor de SP in de Tweede Kamer

juli 2012

Harry van Bommel, lid van de Tweede Kamer voor de SP
Sadet Karabulut, lid van de Tweede Kamer voor de SP
Jip van Dort, fractiemedewerker voor de SP in de Tweede Kamer

foto's: archief SP

juli 2012

INHOUD

VOORWOORD	5
WERKBEZOEK TURKIJE	7
CONCLUSIES NAAR AANLEIDING VAN HET WERKBEZOEK	21
BIJLAGE 1:	22
BIJLAGE 2:	22
BIJLAGE 3:	23
BIJLAGE 4:	25
BIJLAGE 5:	26
BIJLAGE 6:	26

VOORWOORD

Van 8 tot en met 12 maart bracht een delegatie van de SP, bestaande uit de Tweede Kamerleden Harry van Bommel en Sadet Karabulut en fractiemedewerker Jip van Dort, een werkbezoek aan Turkije. Zij spraken personen en organisaties in Istanboel, Diyarbakir en Tunceli. Centraal thema van het werkbezoek was de mensenrechtensituatie in Turkije.

De delegatie koos Turkije als reisdoel omdat dit land kandidaat-lid van de Europese Unie is maar de onderhandelingen over toetreding zijn stilgelegd. Rechtsstatelijke vraagstukken spelen daarbij een belangrijke rol. Om meer zicht te krijgen op die vraagstukken sprak de delegatie met lokale autoriteiten, advocaten, journalisten, politieke partijen, vakbonden en vrouwenorganisaties. Voorafgaand aan het werkbezoek bestudeerde de delegatie rapporten van de Europese Unie, Amnesty International en Human Rights Watch.

De Koerdische kwestie kreeg tijdens het werkbezoek veel aandacht. Veel mensenrechtenschendingen in Turkije hebben rechtstreeks of indirect te maken met de Koerdische kwestie. Tijdens het werkbezoek kwamen er in Turkije berichten naar buiten dat Koerdische kinderen in gevangnissen seksueel worden misbruikt. De SP-fractie heeft hierop onmiddellijk schriftelijke vragen gesteld aan de minister van Buitenlandse Zaken.

In dit verslag treft u onze bevindingen aan en leggen we onze beleidsvoornemens naar aanleiding van het werkbezoek vast. We staan open voor uw reacties en nodigen u van harte uit die aan ons te richten via kamer@sp.nl.

Harry van Bommel
Jip van Dort
Sadet Karabulut

WERKBEZOEK TURKIJE

INLEIDING

De moderne geschiedenis van Turkije wordt gekenmerkt door de moeizame ontwikkeling tot een democratische rechtsstaat. Turkije is een democratische rechtsstaat, maar de laatste decennia is de democratie geregeld buiten werking gesteld. Maar liefst vier keer sinds de Tweede Wereldoorlog heeft het leger in Turkije door middel van een coup democratisch tot stand gekomen regeringen afgezet. De laatste keer was in 1997. Na de militaire coups volgden meestal perioden van grove mensenrechtenschendingen. Ook tijdens perioden dat burgerregeringen in Turkije de dienst uitmaakten, stond de rechtsstaat onder druk en bleven de mensenrechtenschendingen omvangrijk.

Het overgrote deel van de mensenrechtenschendingen in Turkije is onlosmakelijk verbonden met de Koerdische kwestie – de strijd van de Koerden in het zuidoosten van Turkije voor erkenning van de eigen cultuur en gelijke rechten. Sinds de oprichting van de republiek door Kemal Atatürk in 1923 is Turkije een nationale eenheidsstaat. Minderheden, zoals de Koerden, werden geacht zich aan de meerderheid van etnische Turken aan te passen. Artikel 301 uit het Turkse Wetboek van Strafrecht maakt duidelijk dat tot op de dag van vandaag deze nadruk op nationale eenheid aanwezig is. In dit artikel staat dat het beledigen van de Turkse nationaliteit bij wet verboden is. Sinds het ontstaan van Turkije voelen de Koerden, die veelal vast willen houden aan hun eigen cultuur en principes, zich zeer ongemakkelijk bij deze nationalistische pijler van de Turkse staat.

In 1978 greep een groep Koerden, die niet geloofden dat er een diplomatieke oplossing was voor het Koerdische vraagstuk, naar de wapens. Aanhangers van de door Abdullah Öcalan opgerichte Koerdische Arbeiderspartij (PKK), die op de EU-lijst van terroristische organisaties staat, vechten sindsdien een guerrillaoorlog tegen de centrale Turkse autoriteiten. Aanvankelijk zette de PKK vooral in op een onafhankelijke staat in het overwegend Koerdische zuidoosten van het land, maar later werden de eisen afgezwakt. Nu zijn gelijke rechten het voornaamste speerpunt voor de meeste PKK-leden. De eisen werden vooral afgezwakt nadat Abdullah Öcalan in 1999 door de Turkse autoriteiten werd opgepakt. Geregeld laait de strijd tussen de PKK en de Turkse regering op, maar er zijn ook perioden van staakt-het-vuren. Februari vorig jaar kwam er een einde aan het voorlopig laatste bestand. Sinds de late jaren zeventig zijn al ongeveer veertigduizend mensen omgekomen door deze gewapende strijd.

In 2002 kwam de Partij voor Rechtvaardigheid en Ontwikkeling (AKP), onder leiding van premier Erdogan, na een onverwacht grote verkiezingsoverwinning aan de macht. In 2011 haalde de partij zelfs 49,9 procent van de stemmen. Sinds de AKP de dienst uitmaakt in het land lijkt de macht van het leger, die traditioneel erg groot is in Turkije, behoorlijk teruggedrongen. Momenteel lopen verschillende processen tegen kopstukken van het Turkse leger. In april 2012 gaven Turkse aanklagers bijvoorbeeld opdracht tot de arrestatie van tientallen voormalige legerofficieren die opdracht zouden hebben gegeven tot het afzetten van de Turkse president in 1997. Mensenrechtenverdedigers wijzen erop dat deze processen tegen militairen soms misbruikt worden om politieke tegenstanders uit de weg te ruimen.

Met betrekking tot de Koerdische kwestie ging het ook de goede kant op na het aantreden van de AKP-regering. Deze ontwikkeling werd nog versterkt toen in oktober 2005 de onderhandelingen met Turkije over toetreding tot de Europese Unie begonnen. In 2009 lanceerde de Turkse regering zelfs de zogenaamde ‘democratische opening’ met de bedoeling de Koerdische kwestie op te lossen. In dit kader werden er bijvoorbeeld maatregelen genomen zoals het gedeeltelijk toestaan van het gebruik van de Koerdische taal op televisie. Ook kregen sommige Koerdische dorpen en steden, die al decennia lang Turkse namen droegen, hun Koerdische namen terug.

Van deze democratische opening lijkt nu weinig meer over. De mensenrechtenschendingen nemen navenant toe. Dit verslag van ons werkbezoek aan Turkije getuigt daarvan.

VROUWENONDERSTEUNINGSGROEP KADEM

De eerste dag van ons korte werkbezoek aan Turkije zijn we in de stad Diyarbakir. De stad ligt in het overwegend Koerdische zuidoosten van het land. Tijdens een ochtendwandeling in een vrij uurtje lopen we toevallig langs vrouwenondersteuningsgroep KADEM, die in de buurt van ons hotel is gevestigd. De vrijwilligers van KADEM die op dat moment dienst doen, Menduha Polat, Melek Duman en Nilüfer Polat, nodigen ons enthousiast uit binnen te komen om met hen te spreken.

De activiteiten van KADEM bestaan onder andere uit het bieden van voorlichting over huiselijk geweld, opvoedingsondersteuning, psychologische steun voor slachtoffers van geweld, assistentie in rechtszaken en onderdak aan gevluchte vrouwen. Contact met hun doelgroep, de vrouwen uit de regio, bereikt KADEM op de traditionele manier: van deur tot deur bij de vrouwen langsgaan en uitgebreid met ze praten over de problemen waar zij tegenaan lopen. KADEM is in totaal op acht plaatsen in Diyarbakir actief.

Uit die gesprekken met de vrouwen van Diyarbakir komt een aantal problemen naar boven waar vrouwen in de regio regelmatig tegenaan lopen. Eén daarvan is heroineverslaving, aldus de vrijwilligers. Ook hierover geeft KADEM voorlichting. De drugsverslaving hangt volgens de vrouwen samen met de hoge werkloosheid in dit deel van Turkije. Een precies percentage weten ze niet, maar dit zou heel hoog zijn. 'Eigenlijk is iedereen hier werkeloos,' aldus een van

Melek Duman voor de ingang van vrouwenondersteuningsgroep KADEM.

de vrijwilligers. De hoge werkloosheid is een direct gevolg van de urbanisatie. Vanuit de kleinere plattelandsdorpen rondom Diyarbakir trekt men in de hoop op een beter leven naar deze provinciehoofdstad. Voor lang niet iedereen wordt die hoop bewaarheid.

Een ander probleem waar vrouwen dagelijks mee geconfronteerd worden, is de dominante gedachte dat het openbare leven vooral voor mannen bestemd zou zijn. Op straat en in cafés treffen wij dan ook vooral mannen aan. KADEM wil dat veranderen. Uiteraard kan dat niet van de ene op de andere dag. Essentieel hiervoor is een mentaliteitsverandering, aldus de vrijwilligers. Het zelfvertrouwen van de vrouwen moet groter worden en tegelijk moeten mannen er aan wennen dat vrouwen ook onderdeel van het straatbeeld gaan uitmaken.

De dag voordat wij aankwamen in Diyarbakir, 8 maart, was het Internationale Vrouwendag. Deze dag wordt jaarlijks gehouden ter nagedachtenis en viering van de eerste staking van vrouwen op 8 maart 1908 in New York. De staking richtte zich toen op de benarde arbeidsomstandigheden in de textielindustrie. Ook KADEM deed mee aan deze internationale herdenking. Ter voorbereiding op en tijdens de demonstratie kregen de vrijwilligers te maken met harde tegenwerking vanuit de centrale autoriteiten. De politie kwam langs bij het kantoor van KADEM en demonstranten die met spandoeken met de tekst 'voor socialisme, tegen fascisme' liepen, werden opgepakt. Ook demonstranten die enkel het V-teken maakten, zouden zijn opgepakt voor verhoor. Opgepakte demonstranten worden vaak beschuldigd van banden met de PKK, aldus de vrijwilligers.

PERSBUREAU DIHA

Voor een beter begrip van de positie van de pers in het zuidoosten van Turkije bezoeken we het persbureau DIHA. Daar spreken we met redacteur Memed Alavoğlu. DIHA is een Koerdisch persbureau, maar is in heel Turkije vertegenwoordigd. Het heeft ook een bureau in Iraaks Koerdistan. Het persbureau publiceert in het Koerdisch, het Turks en het Engels. Alavoğlu is verantwoordelijk voor het nieuws over de regio Diyarbakir. Het kantoor in Diyarbakir heeft vierentwintig werknemers.

Alavoğlu benadrukt allereerst het feit dat er een gewapende strijd gaande is in het zuidoosten van Turkije maar dat dit niet ten koste gaat van de objectiviteit van het persbureau. Vooral door het bieden van context meent Alavoğlu objectiviteit te waarborgen. Tegelijkertijd laat hij weten dat hij DIHA ziet als oppositie tegenover de gevestigde pers. Zijn persbureau wil, in tegenstelling tot de gevestigde media, wel de veelzijdigheid van het Turk-zijn benadrukken en ook de minder mooie kanten van Turkije laten zien, aldus Alavoğlu.

Over de gevestigde pers is de redacteur zeer kritisch. Met een paar voorbeelden legt hij uit waarom. Toen eind december vorig jaar bij een Turkse militaire aanval in het grensgebied met Irak maar liefst vierendertig Koerdische burgers werden gedood, waarvan de helft kinderen, bracht DIHA het nieuws meteen. De gevestigde pers wachtte echter een dag met publicatie. Zij zouden pas hebben gepubliceerd nadat de centrale autoriteiten hiervoor toestemming hadden gegeven. Daarnaast wachtte de gevestigde pers volgens Alavoğlu te lang met het brengen van het nieuws over misbruik, waaronder verkrachting, van Koerdische kinderen in Turkse cellen vorig jaar. Zijn persbureau bracht ook dit nieuws als eerste.

De publicatie van het artikel over het misbruik kwam DIHA echter duur te staan. Twee journalisten zijn als gevolg hiervan opgepakt, aldus Alavoğlu. Zij zouden nog altijd vastzitten. Ook is de politie binnengevallen bij DIHA. Computers, camera's en archiefmateriaal zijn toen meegenomen. In totaal zitten er volgens Alavoğlu nu maar liefst 140 journalisten vast in Turkije. Anderen houden het echter op ruim honderd. Premier Erdogan heeft zich kritisch uitgelaten over het werk van tientallen opgepakte journalisten. 'Hij heeft gezegd dat veel van de opgepakte journalisten in Turkije geen echte journalisten zijn,' aldus Alavoğlu.

De Turkse president Gül, die een maand na onze reis op staatsbezoek in Nederland was, betwijfelt in een interview met het NRC Handelsblad eveneens of de journalisten wel echte journalisten zijn. Gül: 'Ze zitten niet vast voor wat ze hebben geschreven of hebben gezegd. Daarom zitten ze niet in de gevangenis. Sommigen zijn geen journalisten, maar dragen wel een perskaart. Sommigen zijn betrokken bij terroristische activiteiten. Ik zeg dat niet, dat is wat de aanklagers zeggen.'

Journalisten die opgepakt worden, aldus redacteur Alavoğlu, worden vaak gevraagd naar de redenen waarom zij bepaalde artikelen hebben geschreven en wie de bron achter een artikel is. Hun artikelen fungeren zo als bewijsmateriaal tegen de journalisten. Veel journalisten zitten vast, soms al jaren, zonder enige aanklacht. Zij hebben geen idee om welke reden ze opgesloten zijn. DIHA is ondanks de onderdrukking nooit gesloten door de autoriteiten, al gebeurt dat soms bij andere media wel. Kort nadat wij terugkeerden in Nederland werd bijvoorbeeld de Koerdische krant Özgür Gündem gedwongen een maand lang de deuren te sluiten. De krant zou 'terroristische propaganda' hebben

verspreid. Özgür Gündem maakt gebruik van de artikelen van persbureau DIHA. Naast het sluiten van media wordt ook wel eens een kritisch artikel vóór publicatie door de autoriteiten tegengehouden.

Ondanks de harde onderdrukking is er de afgelopen decennia wel enige vooruitgang zichtbaar met betrekking tot de persvrijheid. 'Vroeger werden journalisten gedood,' aldus Alavoğlu, 'nu worden ze opgepakt.' Ondanks de positieve ontwikkeling op de middellange termijn is er de laatste paar jaar juist weer een achteruitgang waarneembaar. Dit komt goed tot uiting in de persvrijheidsindex van Reporters Without Borders. Momenteel staat Turkije op de bijzonder lage plaats 148. Dat is lager dan Kongo en Marokko en slechts enkele plaatsen boven Irak en Pakistan. Een verontrustende ontwikkeling is hier dat Turkije meer dan tien plaatsen is gedaald ten opzichte van 2010.

ORDE VAN ADVOCATEN

Na het persbureau bezoeken we Devrim Barisbaran, de secretaris van de Orde van Advocaten in Diyarbakir. De Orde is een belangenbehartiger voor advocaten in Turkije en woont onder andere processen bij die gevoerd worden tegen opgepakte advocaten. De Orde heeft het de laatste tijd erg druk. De laatste maanden zijn er namelijk tientallen advocaten opgepakt in Turkije, waaronder van de Orde in Diyarbakir, aldus Barisbaran.

De Orde maakt zich grote zorgen over de positie van de rechtsstaat in Turkije. Door de oorlog met de PKK worden de mensenrechten in Turkije, vooral met betrekking tot het Koerdische vraagstuk, systematisch geschonden. De Orde strijdt tegen deze onderdrukking. Volgens Barisbaran gaat het met de rechtsstaat in Turkije de verkeerde kant op. Een uitspraak van premier Erdogan illustreert dit. 'Hij zei dat, als het nodig is, je af en toe ook best even buiten het recht mag stappen,' aldus Barisbaran. In Turkije blijft dit niet bij woorden, aldus de secretaris. Aan de lopende band worden demonstranten opgepakt, vaak alleen omdat ze het V-teken hebben gemaakt. Er wordt gediscrimineerd met straffen: voor Koerden vallen ze hoger uit. Advocaten worden opgepakt omdat ze Koerdische verdachten verdedigen. Barisbaran noemt ook de kinderen die gemarteld en zelfs verkracht zouden worden in overvolle gevangenissen. De conclusie van de secretaris van de Orde is uitermate somber: 'Het recht is zijn onafhankelijkheid verloren en een wapen in handen van de regerende macht geworden.'

De ontwikkelingen in Turkije de laatste paar jaar steken schril af bij de periode daaraan voorafgaand. Even leek het de goede kant op te gaan in Turkije, aldus Barisbaran. Enkele jaren terug werd het strafrecht ten positieve aangepast. In het kader van de toetreding tot de Europese Unie werd het meer in lijn gebracht met de Europese wetgeving. Ook werd de grondwet op onderdelen aangepast. De Orde steunde dit proces aanvankelijk, maar is hier van teruggekomen. Barisbaran ziet deze hervormingen vanuit de centrale autoriteiten inmiddels als weinig anders dan een effectief middel om de eigen macht te consolideren. De hervormingen noemt de secretaris 'cosmetisch'. Hij gaat zelfs zover te beweren dat er 'totale rechteloosheid' in Turkije heerst. In dit verband noemt hij eveneens de dodelijke aanval in het grensgebied met Irak. Vele anderen die we later spraken verwezen eveneens naar dit voorbeeld, naast het misbruik in de gevangenis, als voorbeelden ter illustratie van de achteruitgang in Turkije. De SP heeft overigens met betrekking tot beide incidenten Kamervragen gesteld aan de minister van Buitenlandse Zaken (zie bijlage 2 en 3). Barisbaran verbaast zich er over dat ondanks de overduidelijke schendingen van de mensenrechten in Turkije premier Erdogan hier nauwelijks op aangesproken wordt. Dat geldt zowel in Turkije als in het buitenland, aldus de advocaat.

De Orde van Advocaten is erg kritisch op het grootschalige oppakken van tegenstanders van de centrale autoriteiten. Dit zou vaak zonder reden gebeuren en de gevangenen mogen vierentwintig uur lang geen advocaat zien. Ook blijft bewijsmateriaal tegen verdachten geregeld geheim. Barisbaran is niet van mening dat de gevangenen worden gemarteld, maar noemt de behandeling wel onmenselijk. Ook wijst hij op advocaten die worden opgepakt omdat ze de leider van de PKK, Abdullah Öcalan, verdedigen. De laatste jaren zouden er maar liefst vijfduizend mensen om politieke redenen zijn opgepakt.

Volgens de secretaris van de Orde staat de Koerdische bevolking in het zuidoosten van Turkije nu op een tweekoppig. Als de Turkse regering niet kiest voor een democratische oplossing met gelijke rechten voor de Koerden – met recht op een eigen, culturele identiteit – dan groeit het verlangen naar een eigen nationale staat. Laatstgenoemde ontwikkeling is nu gaande, aldus Barisbaran. De wens voor een eigen staat zou in jaren niet zo hoog geweest zijn als die nu is: zo'n 20 procent.

DEMOCRATISCH VOLKSCONGRES

Het Democratisch Volkscongres is de vierde organisatie die we op onze eerste dag in Diyarbakir bezoeken. We spreken met drie leden van het dagelijks bestuur, Edip Yasar, Seyni Firat en Irfan Babaoğlu. Het Volkscongres is een beweging die Koerden vanuit alle lagen van de bevolking organiseert. Het bestaat onder andere uit parlementariërs, docenten en kunstenaars. Het Volkscongres, dat in 2007 is opgericht, werpt zich de laatste tijd op als spreekbuis van de volledige Koerdische gemeenschap in Turkije. Het Volkscongres heeft geen directe macht, ook geen budget, maar is wel een

belangrijke morele autoriteit. Het probeert verandering van onderop door te voeren door het volk bij besluitvorming te betrekken. Ook mengt het Volkscongres zich nadrukkelijk in het publieke debat. Ondanks herhaaldelijk aandringen weigert de AKP het Democratisch Volkscongres te zien als serieuze gesprekspartner.

De leden van het Volkscongres vertellen dat sinds de totstandkoming van de republiek Turkije na de Eerste Wereldoorlog de identiteit van de Koerden in het land wordt ontkend. Lange tijd werd het bestaan van het Koerdische volk zelfs ontkend. Zij werden denigrerend 'berg Turken' genoemd. Nu is er wel erkenning, aldus de bestuursleden, maar dit blijft vooralsnog zonder rechten. Het Democratisch Volkscongres geeft aan zeer nadrukkelijk voorstander te zijn van een democratische oplossing van de Koerdische kwestie. Haar hoofddoelen zijn het voeren van een inter-Koerdische dialoog, nationale eenheid in Turkije en meer autonomie voor het Koerdische volk. Het wil naar eigen zeggen 'democratische soevereiniteit' voor de Koerdische bevolking. Via lokale autonomie moet de macht volgens het Volkscongres aan de bevolking worden teruggegeven. Ook wil het af van de kiesdrempel van 10 procent die het in de praktijk zeer moeilijk maakt dat een Koerdische partij in het parlement wordt gekozen.

Net als de Orde van Advocaten heeft het Volkscongres te maken met omvangrijke tegenwerking vanuit de overheid. Naar eigen zeggen is de helft van het dagelijks bestuur opgepakt door de Turkse autoriteiten. Zij worden vooral opgepakt in verband met de KCK-processen. Vele tientallen prominente Koerdische leiders worden in het kader van deze processen beschuldigd van banden met de PKK. Opgepakte leden van het Democratisch Volkscongres zijn onder anderen burgemeesters, werknemers van NGO's, vakbondsleden, parlementariërs en gemeenteraadsleden. 'Het zijn er zoveel dat we het allemaal niet meer bij kunnen houden,' aldus een bestuurslid. De bestuursleden worden opgepakt op verdenking van betrokkenheid bij geweldpleging. Het Democratisch Volkscongres spreekt dit tegen. Ook de leden van het dagelijks bestuur geven aan dat na aanvankelijke hoop op hervorming door de AKP vanaf 2009 de onderdrukking in Turkije toeneemt.

Tijdens het vorige werkbezoek van de SP, naar Iraaks Koerdistan in januari 2012, liet president Barzani weten dat naar zijn mening in de 21ste eeuw de gewapende strijd niet langer het middel voor de Koerden is om gelijke rechten te verwerven. In het verleden was dit misschien de juiste methode, maar nu werkt het averechts, aldus de president van Iraaks Koerdistan. De bestuursleden van het Democratisch Volkscongres beamen dit. Vreedzame oplossing van het Koerdische vraagstuk is ook hun inzet. Zij zijn in principe dan ook tegen de gewapende strijd van de PKK. Maar, zo voegt men er aan toe, dit vreedzame streven moet wel beantwoord worden vanuit de regering. Daarop is het vooralsnog wachten, aldus de bestuursleden. Zij beschuldigen de centrale autoriteiten ervan de herhaaldelijke aanbiedingen vanuit de PKK voor een vreedzame oplossing niet te hebben beantwoord. Vredesgroepen die de PKK vormt om over een vreedzame oplossing te onderhandelen, worden van overheidswege beantwoord met gevangenneming, aldus de bestuursleden. Ook al is men in het Democratisch Volkscongres voor een democratische, vreedzame oplossing, de opvatting is dat een eenzijdige opzegging van geweld dit niet dichterbij helpt.

Op de rol van de Europese Unie en andere internationale spelers heeft het Democratisch Volkscongres forse kritiek. De EU doet volgens de bestuursleden niet wat het moet doen om de Turkse democratie te stimuleren. Ook zou er meer druk nodig zijn om antidemocratische wetten te schrappen. Het Democratisch Volkscongres zou verder graag zien dat Europese delegaties, die naar Turkije komen, niet alleen met de Turkse regering praten, maar ook met Koerdische politieke organisaties. Ook betreurt het Democratisch Volkscongres dat er van de internationale interesse voor Turkije, die tien jaar geleden vrij groot was, weinig meer over is. Hierdoor zou Turkije onbelemmerd door kunnen gaan met haar beleid om de Koerden in het land te onderdrukken.

DE VAKBOND SES

Ook in onze gesprekken met vakbonden, onder meer met de confederatie van ambtenarenvakbonden KESK en de vakbond van werkers in de gezondheidszorg en sociale diensten SES, ontstaat een vergelijkbaar beeld van veranderde onderdrukking. In de jaren negentig werden vakbondsleiders vermoord, nu worden ze opgepakt en op andere manieren tegengewerkt. De sporen van de onderdrukking tijdens de jaren negentig zijn ook zichtbaar in het kantoor van de SES, waar we te gast zijn. Aan de muur hangen enkele portretten van jonge mannen, allen in de jaren negentig vermoorde vakbondsleiders.

De tegenwerking waar de vakbonden vandaag de dag tegenaan lopen is van een andere orde. Aanhoudingen zijn een veel gebruikt middel om vakbonden het werk moeilijk te maken. Maar ook wetgeving wordt ingezet tegen de vakbonden. Zo zouden ambtenaren op nationaal niveau geen cao's mogen afsluiten en geen stakingsrecht hebben. Wel is er gezamenlijk overleg met werkgevers, maar Hülya Uyanik, lid van de SES, klaagt dat van werkelijke inspraak geen sprake is. 'De uitslag van zulke overleggen staat al bij voorbaat vast,' aldus Uyanik. Een andere vorm van tegenwerking is dat door aansporing van de nationale autoriteiten 'regeringsgezinde' vakbonden worden opgericht die veel minder vergaande eisen stellen en zorgen voor verdeeldheid binnen de vakbeweging. Daarnaast is er ook stevast het gevaar

In de jaren negentig vermoorde vakbondsleiders.

dat wanneer een vakbondsleider erg invloedrijk wordt in een bepaalde regio, hij of zij herplaatst wordt. De leider wordt dan verplicht in een andere regio te gaan werken.

De belangrijkste prioriteit van de vakbonden in Turkije is het bestrijden van de neoliberale politiek en de gevolgen daarvan, laten de vakbondsleiders weten. Overheidsbedrijven worden op grote schaal geprivatiseerd en dat heeft gevolgen voor de vakbonden. Het wordt moeilijker om de arbeiders te organiseren. Dat komt vooral door de introductie van de veel minder goed georganiseerde werknemers met korte contracten, de flexwerkers. Hierdoor is er grotere verdeeldheid onder de werknemers. Bovendien mogen de flexwerkers niet lid worden van de vakbond. Er is in Turkije geen breed sociaal vangnet, zodat de gevolgen van bijvoorbeeld ontslagen – waarmee de privatiseringen vaak gepaard gaan – veel groter zijn dan in Nederland. Daarnaast groeit de Turkse economie de laatste jaren weliswaar met indrukwekkende percentages, maar voor de ambtenaren levert dit niets op. Ambtenarensalarissen zouden de afgelopen jaren met maar liefst 40 procent achteruit zijn gegaan, aldus de vakbondsleden. Bovendien ging de pensioenleeftijd omhoog naar 65 jaar, terwijl de levensverwachting voor mannen in Turkije 70 is. Lang kunnen zij van hun pensioen dan niet genieten, aldus de vakbondsleiders.

Werkloosheid raakt het zuidoosten van Turkije harder dan bijvoorbeeld het westen van het land. Officieel is de werkloosheid in het Koerdische gebied 20 procent, terwijl het landelijk zo'n 11 procent is. In werkelijkheid, zo is de consensus onder de vakbondsleiders, is de werkloosheid hier zeker 50 procent. Veel van die werkloosheid is verborgen. Iemand die één dag werkt, staat in Turkije bijvoorbeeld niet te boek als werkloos.

Daarnaast klagen de vakbondsleiders over de zeer beperkte sociale voorzieningen in het land. Alleen zij die minder dan 220 euro verdienen, zouden recht hebben op door de overheid verzorgde sociale voorzieningen. Dat betekent in de praktijk al gauw dat mensen met een baan niet op dit vangnet kunnen terugvallen. Zij moeten ziekenhuis- en andere zorg zelf betalen. Aangezien deze diensten particulier zijn, lopen de kosten hiervoor al snel op.

De vakbondsleiders benadrukken ten slotte dat de vakbondsstrijd in deze regio van Turkije nauw verbonden is met de Koerdische kwestie. Uyanik meent zelfs dat de vakbondsstrijd gelijk is aan de Koerdische strijd. Door de onderdrukking van de Koerden in de regio is de onderdrukking in feite dubbel, aldus de vakbondsleider.

MENSENRECHTENORGANISATIE IHD

De tweede dag beginnen we met een bezoek aan de Turkse mensenrechtenorganisatie İnsan Hakları Derneği (IHD). IHD zet zich, sinds de oprichting in 1986, in voor de naleving van de mensenrechten in Turkije. In 1999 ontving IHD voor haar werkzaamheden de Nederlandse Geuzenpenning als prijs voor de bijzondere wijze waarop de organisatie zich heeft ingezet in de strijd voor democratie en tegen dictatuur, racisme en discriminatie. IHD heeft tientallen filialen over heel het land. Omdat het hoofd van de afdeling in Diyarbakir al twee jaar gevangen zit, spreken we plaatsvervangend hoofd mijnheer Racibicici.

Mijnheer Racibici toont Harry van Bommel een kaart met recent ontdekte massagraven in Turkije.

Racibici weet niet waar hij zijn verhaal moet beginnen. 'Er zijn te veel mensenrechtenschendingen in Turkije om ons mee bezig te houden.' Vanaf 2006 zijn elk jaar de mensenrechtenschendingen bovendien toegenomen, voegt hij toe. De mensenrechtenrapportage van 2011, waar al deze schendingen in opgenomen zijn, zou al meer dan veertigduizend pagina's bevatten. Vooral het laatste jaar ziet Racibici een enorme toename van de mensenrechtenschendingen. De ontwikkeling in het zuidoosten van Turkije is onmiskenbaar negatief, aldus Racibici. Men kan niet langer in vrijheid de eigen mening uiten. Om het minste of geringste kun je tegenwoordig opgepakt worden. Afgelopen jaar zouden duizenden opgepakt zijn omdat zij zich inzetten voor democratische ontwikkeling. Racibici verwijst in dit verband naar de tactiek van de regering om grote geldbedragen in het vooruitzicht te stellen aan hen die tegenstanders van de regering verklikken of om mensen te ronselen voor spionage.

Daarnaast gaat marteling in Turkse gevangenissen, ondanks internationale wetgeving hiertegen die ook in Turkije geldt, volgens de IHD gewoon door. Die gevangenissen zitten bovendien veel te vol. De maximale capaciteit is volgens de IHD tachtigduizend, maar er zouden meer dan honderddertigduizend gevangenen in zitten. Van hen zouden 106 doodziek zijn, terwijl medische hulp hen wordt onthouden. Er is wel een organisatie die toeziet op de omstandigheden in gevangenissen. Maar omdat deze regeringsgezind is, gebeurt er niets, aldus Racibici. Het plaatsvervangend hoofd gaat zelfs zo ver te beweren dat 'het recht op leven hier onder druk staat.' Turkije noemt hij een 'republiek van angst'.

Over de oorzaak van de vele mensenrechtenschendingen in deze regio is Racibici kort: de Koerdische kwestie. Volgens hem zou maar liefst 70 procent van de problemen in deze regio opgelost zijn als de Koerdische kwestie opgelost is. Opvallend is dat in perioden van staakt-het-vuren tussen de Turkse regering en de Koerdische rebellenbeweging PKK de mensenrechtenschendingen merkbaar teruglopen.

Een van de vele projecten waar de IHD momenteel mee bezig is, heeft alles te maken met de strijd tussen de regering en de PKK. Racibici laat een plattegrond zien met daarop locaties van vele tientallen massagraven die de laatste jaren zijn ontdekt. In de graven zijn Koerdische strijders en politieke activisten teruggevonden die in de jaren negentig zijn vermoord, mogelijk in opdracht van de regering. De IHD roept al lange tijd op tot een onafhankelijke commissie om onderzoek te doen naar deze massagraven. Dit is belangrijk omdat hierdoor veel families die familieleden zijn kwijtgeraakt eindelijk rust kunnen vinden. Veel Koerden zijn in die periode namelijk 'verdwenen' en nog altijd spoorloos. IHD heeft enkele honderden vermoorde Koerden inmiddels kunnen identificeren. Maar veel interesse voor een onafhankelijke commissie lijkt er niet te zijn bij de centrale autoriteiten. 'In plaats van een onderzoek naar massagraven krijgen we als reactie op onze oproep een inval in ons kantoor in Diyarbakir,' aldus Racibici.

Net als wij eerder hoorden tijdens ons werkbezoek klaagt ook Racibici over de verslapte internationale aandacht voor Turkije. Amnesty International, maar ook andere mensenrechtenorganisaties, zouden zich niet genoeg met het land bemoeien. Ook komen er maar weinig internationale delegaties bij Racibici op zijn kantoor langs. Het plaatsvervangend hoofd betreurt deze situatie, want hij is ervan overtuigd dat met hulp van buitenaf er veel meer bereikt zou kunnen worden. 'Met druk van buitenaf,' aldus Racibici, 'zouden een hoop gevangenen nu op vrije voeten zijn.'

VROUWENORGANISATIE KAMER

Om een beter beeld te krijgen van de positie van de vrouw in Turkije spreken we met vrouwenorganisatie KAMER. In het kantoor van KAMER in Diyarbakir spreken we Nilüfer Yilmaz. Yilmaz werkt al dertien jaar voor de organisatie en is lid van het bestuur. KAMER is in 1997 opgericht, in Diyarbakir. In de tussentijd is de organisatie behoorlijk gegroeid. KAMER heeft nu meer dan twintig kantoren in heel Turkije.

De positie van de vrouw is hachelijk, aldus Yilmaz. Ze gaat zelfs zo ver te beweren dat in Turkije met betrekking tot vrouwen een 'achterlijk, zelfs feodaal systeem' heerst. Gearrangeerde huwelijken zijn een groot probleem in dit deel van Turkije. Echtscheidingen zijn heel moeilijk te realiseren voor vrouwen en de gevolgen ervan zijn zwaar. 'Je scheidt als vrouw niet alleen van je man, maar tot op zekere hoogte ook van je gemeenschap,' aldus Yilmaz. Het wordt door de omgeving vaak niet geaccepteerd. Abortus kan slechts plaatsvinden met de handtekening van de man. Veel vrouwen durven dit daarom niet. Daarnaast treft de oorlog tussen het Turkse leger en de PKK vooral vrouwen en kinderen, aldus Yilmaz. De grote armoede in het zuidoosten van Turkije ziet Yilmaz als verreweg de belangrijkste oorzaak van het geweld tegen vrouwen.

Net als de vrouwenondersteuningsgroep KADEM, waar we eerder op gesprek waren, is de werkwijze van KAMER om bij de vrouwen thuis langs te gaan voor een gesprek. Op deze manier zouden al meer dan honderdduizend vrouwen zijn bereikt. In Diyarbakir alleen al meer dan twintigduizend. Steeds opnieuw horen de vrouwen van KAMER hetzelfde van de vrouwen die zij bezoeken: 'Genoeg is genoeg!' Ze zijn de onderdrukking zat. Op basis van veldonderzoek probeert KAMER vervolgens vooral via lobbywerk bij de lokale politiek haar punten op de agenda te krijgen. Ook biedt de organisatie scholing aan om bewustwording van de positie van de vrouw te stimuleren. Financiële steun krijgt KAMER van de Open Society Foundation en een Zwitserse NGO.

Naar de toekomst toe is Yilmaz hoopvol: 'vrouwen gaan de wereld veranderen,' zegt ze stellig. Yilmaz ziet de laatste jaren ook een bewustwording bij mannen over hun eigen aandeel in de onderdrukking van vrouwen. Verder is er recent een nieuwe wet aangenomen in Turkije tegen huiselijk geweld. KAMER heeft daar hard voor geknokt. Hoewel de nieuwe wet tot nu toe vooral een papieren werkelijkheid is, gelooft Yilmaz toch dat het voor de positie van de vrouw een positief effect zal hebben. In de wet is onder meer vastgelegd dat wanneer geweld tegen vrouwen voortkomt uit de geschonden eer van de man dit niet langer tot verkorting van de straf mag leiden. Ook zouden er meer mogelijkheden voor strafrechtelijke vervolging in de wet zijn opgenomen. KAMER ziet de nieuwe wet als erg positief, maar benadrukt dat vrouwen naleving van de wet ook moeten afdwingen, want vanzelf zal dat niet gaan. KAMER zet zich hier dan ook in volle overtuiging voor in.

In de opkomst van de orthodoxe islam, die de laatste jaren zichtbaar is in Turkije, ziet KAMER een bedreiging voor de positie van de vrouw. De regerende islamitische AKP legt de focus vooral op het gezin en niet op het individu. Een traditionele taakopvatting van de vrouw staat voor hen centraal. Desondanks is het de AKP geweest die de nieuwe wet tegen huiselijk geweld ingevoerd heeft. Ten slotte merkt Yilmaz op dat KAMER, anders dan vele andere organisaties die wij spreken, niet te maken heeft met directe tegenwerking vanuit de centrale autoriteiten.

LOCOBURGEMEESTER TUNCELI

Op de derde dag zijn we in Tunceli. Deze Koerdische stad neemt een bijzondere positie in in het zuidoosten van Turkije. Dat komt door de geschiedenis. In de jaren dertig had de toen nog jonge Turkse staat weinig controle in dit deel van het land. Dat wilde de toenmalige president en grondlegger van het moderne Turkije, Kemal Atatürk, veranderen. Maar de bevolking van Tunceli, dat toen nog Dersim heette, verzette zich tegen de komst van de centrale autoriteiten. Dit leidde tot een groot bloedvergieten. Meer dan tienduizend Koerden werden in Dersim gedood en eveneens meer dan tienduizend inwoners werden gedwongen te verhuizen. Tot op de dag van vandaag is er discussie over de vraag of hier sprake was van genocide.

In Tunceli spreken we de locoburgemeester van de stad, Ibrahim Kasun. Meteen bij aanvang van het gesprek laat hij er geen misverstand over verstaan: 'Wat in 1937/8 gebeurde in Dersim noemen wij geen opstand of massamoord, maar genocide.' Deze genocide kwam volgens Kasun voort uit de staatsideologie van Turkije. Met de ideologie 'één volk, één vlag' wordt de Koerdische identiteit ontkend, aldus de locoburgemeester. Dat duurt tot op de dag van vandaag. Het is ook terug te zien in plaatsnamen. Veel inwoners van Tunceli noemen hun stad tot op de dag van vandaag echter Dersim.

Eind vorig jaar bood premier Erdogan excuses aan namens de Turkse staat voor de gebeurtenissen in Dersim. Dit was de eerste keer in de geschiedenis dat een dergelijk verontschuldiging in Turkije werd gemaakt. Uiteraard werd dit positief beoordeeld in Tunceli, maar Kasun vindt het niet genoeg. Hij vindt het te gemakkelijk. 'Als Erdogan het echt meent,' aldus de locoburgemeester, 'biedt hij zijn verontschuldiging in het parlement aan.'

Met de klok mee: Onderweg van Diyarbakir naar Tunceli. Sadet Karabulut en Harry van Bommel voor de ingang van het gemeentehuis in Tunceli. De raadszaal van de gemeente Tunceli.

In lijn met vele gesprekken die wij eerder voerden, wordt bevestigd dat de onderdrukking in vergelijking met de jaren tachtig en negentig minder is geworden. Het is nu van een andere orde. Waar mensen eerst vermoord werden, daar worden nu vooral mensen opgepakt. Onlangs nog zouden een locoburgemeester en een gemeenteraadslid in de omgeving zijn opgepakt. Daarnaast komen na elke persverklaring de autoriteiten steevast langs voor verhoor, aldus Kasun.

De schaarse financiële middelen van de gemeente Tunceli zijn een groot obstakel om de vele problemen in de regio, zoals hoge werkloosheid en drugsgebruik, aan te pakken. De Europese Unie heeft fondsen beschikbaar voor de minder ontwikkelde delen van Turkije zoals het zuidoosten, maar dat geld bereikt de regio nagenoeg niet. Het grootste probleem is dat aanvragen voor dit Europese geld niet goed worden ingediend. De locoburgemeester geeft aan dat zij een keer geprobeerd hebben geld voor een waterproject los te krijgen, maar dit mislukte. Dat werkte zo ontmoedigend dat het daarna niet meer is geprobeerd. Ook verdenken ze de centrale autoriteiten in Turkije ervan geld uit Brussel tegen te houden. Harry van Bommel stelde hier eerder al Kamervragen over (zie bijlage 4).

Internationaal geld, van het Internationale Monetair Fonds en de Europese Unie, zou wel gestopt worden in een groot project om een stuwdam te bouwen voor energieopwekking. Dit project zou al vele decennia in de pijplijn zitten, maar gebouwd wordt er nog niet. Dat is maar goed ook, aldus Kasun, want als de dam er komt zouden maar liefst dertig à veertig Koerdische dorpen moeten worden platgegooid om ruimte te maken voor het project. Ook zouden de biodiversiteit en het ecosysteem er flink onder leiden. De locoburgemeester is dan ook een felle tegenstander van het project en probeert de bouw ervan te voorkomen. In plaats van geld voor een stuwdam ziet Kasun liever dat de centrale autoriteiten investeren in de toeristische sector. In dit mooie bergachtige gebied met grote meren lijkt toerisme een groot economisch potentieel te hebben.

Harry van Bommel en Ilhan Ilbay.

SOCIALISTISCHE PARTIJ EMEP

Tijdens een gesprek met kopstukken van de kleine socialistische partij EMEP snijden we een punt aan dat erg gevoelig ligt in deze regio: de gewapende strijd van de PKK. De EMEP werkt met veel andere Koerdische partijen tijdens verkiezingen samen met de BDP. BDP staat voor Vrede- en Democratiepartij en is vertegenwoordigd in het Turkse nationale parlement. De EMEP maakt deel uit van het Democratisch Volkscongres. De partij levert lokaal enkele gemeenteraadsleden. De burgemeester van het dorp Pertek, Kenan Çetin, is ook lid van de EMEP. Hij is bij het gesprek aanwezig.

Opvallend aan de antwoorden op onze vragen naar de gewapende strijd is dat er niet duidelijk afstand van genomen wordt. Pas als alle eisen van de Koerden in Turkije ingewilligd worden, zo luidt de consensus, kan de PKK de gewapende strijd achter zich laten. De PKK is volgens Ilhan Ilbay, bestuurslid van de EMEP, heel belangrijk geweest in de lange strijd van de Koerden voor gelijke rechten in Turkije. Daarnaast wordt erop gewezen dat de strijd van de PKK dertig jaar oud is, maar de onderdrukking van de Koerden al veel langer duurt.

Tegelijkertijd is er wel een probleem. Acties van de PKK lokken harde tegenreacties uit van de Turkse staat. Burgers zijn geregeld het slachtoffer hiervan. De PKK is duidelijk niet bij machte de burgers in het zuidoosten van Turkije te beschermen tegen het geweld van overheidswege. De EMEP-leden delen deze constatering. Het leidt tot de vraag hoe zinvol gewapende acties van de PKK in een dergelijke context zijn. Die vraag blijft echter onbeantwoord.

In het verlengde hiervan wordt besproken of de Koerdische zaak in Turkije niet beter te behartigen is door de wapens neer te leggen en volledig in te zetten op internationale organisaties. Bijvoorbeeld via de Verenigde Naties of de Organisatie voor Vrede en Samenwerking in Europa. President Barzani van de Koerdische Regionale Regering in Iraaks Koerdistan roept hiertoe op. Dit kan als voordeel hebben dat er internationaal meer sympathie voor de Koerdische zaak komt. Gewapende strijd is hier nu een obstakel voor. Ilbay geeft grif toe dat internationale solidariteit voor de Koerdische zaak heel belangrijk is, maar verwijst opnieuw naar de dertigjarige geschiedenis van de PKK. Volgens hem heeft de strijd van de PKK bijgedragen aan het agenderen van de Koerdische zaak. Bovendien zou de PKK herhaaldelijk aangegeven hebben bereid te zijn om de gewapende strijd op te geven. Maar dit blijft steeds onbeantwoord door de Turkse regering. Ook perioden van staakt-het-vuren tussen de PKK en de Turkse regering hebben niks opgeleverd, aldus Ilbay.

Sadet Karabulut en Harry van Bommel in gesprek met Koerdische politici.

ADVOCAAT BARIS YILDIRIM

Na het gesprek met de EMEP-leden gaan we langs bij de advocaat Barış Yildirim. Net als de locoburgemeester van Tunceli en anderen in de stad vindt Yildirim de excuses van Erdogan voor de moordpartij in Dersim in de jaren dertig positief, maar onvoldoende. Ook hij pleit ervoor dat de massamoord erkend wordt als genocide. Dit vindt hij erg belangrijk, omdat dit bijdraagt aan het voorkomen van een dergelijke slachtpartij in de toekomst. Daarnaast moeten wat de advocaat betreft de archieven over de moordpartijen in de jaren dertig op de Koerden, maar ook recentere moordpartijen, zo snel mogelijk open.

Yildirim heeft honderden cliënten en veel van hun problemen zijn in feite terug te brengen tot de ontkenning van de Koerdische identiteit, aldus de advocaat. Daarnaast spelen klassenverschillen een rol. Volgens Yildirim worden de mensenrechten in Tunceli en omgeving systematisch geschonden. Hij somt verschillende kwesties op die hij als advocaat ook behandelt. In de omgeving van Tunceli zouden zo'n tienduizend anti-personenmijnen liggen die nog geregeld slachtoffers maken. De centrale autoriteiten weigeren deze op te ruimen, ook al verplicht het internationaal recht de regering hiertoe, aldus Yildirim.

Daarnaast noemt de advocaat ook de strijd tegen het grote damproject waar ook de locoburgemeester van Tunceli zich tegen verzet. Een andere kwestie is de verdrijving van mensen uit hun dorpen door het Turkse leger. Yildirim merkt in dit verband op dat, ook al worden zaken gewonnen, het soms lastig is voor inwoners om terug te keren naar hun dorpen. Eén van de redenen die dit bemoeilijken zouden de mijnen zijn die de omgeving onveilig maken. Yildirim werkt ook voor families die in de jaren negentig dierbaren verloren hebben in de gewapende strijd tussen het leger en Koerdische activisten en de PKK. De Turkse overheid houdt gegevens over de gedode mensen geheim, waardoor families tot op de dag van vandaag niet weten wat er met hun dierbaren is gebeurd. Dit leidt tot grote psychische problemen, aldus de advocaat. Ten slotte noemt Yildirim het verbod dat in Turkije geldt voor Koerden om zich in hun eigen taal te verdedigen. Dit leidt tot grote praktische problemen en is in het nadeel van Koerden die terecht staan.

DE KRANT AGOS EN DE JOURNALISTENVAKBOND

De vierde en laatste dag zijn we in Istanboel voor een gesprek met de hoofdredacteur van de Armeense krant Agos, Rober Koptaş, en de secretaris van de Journalistenvakbond, Ercan Ipekçi. Wachtend op vervoer richting het kantoor

Sadet Karabulut en Harry van Bommel worden geïnterviewd voor de krant Agos.

van Agos spreken we A. Levent Tüzal. Tüzal is niet-partijgebonden parlementariër, maar werkt nauw samen met de BDP. Ook is hij lid van het dagelijks bestuur van het Democratisch Volkscongres. Hij praat ons bij over een interessant nieuw vredesinitiatief waar hij een paar dagen geleden bij aanwezig was. Het initiatief komt voort uit het in Londen gevestigde Democratic Peace Initiative. Politici van alle politieke stromingen, zowel de Koerdische BDP als andere oppositiepartijen, maar ook de regerende AKP, komen door het initiatief samen om geweldloze oplossingen voor de voortdurende strijd in Turkije te bestuderen, bijvoorbeeld de vreedzame strijd van Nelson Mandela in Zuid-Afrika of Ghandi in India. Ook wordt er gesproken met invloedrijke maatschappelijke organisaties, zoals de Gülenbeweging. Met opinieartikelen proberen de deelnemers aan het initiatief bovendien de publieke opinie richting vrede te beïnvloeden. Tüzal is erg enthousiast over het initiatief en hoopt dat in de nabije toekomst dit tot zichtbare resultaten zal leiden.

In het kantoor van Agos bevestigt hoofdredacteur Koptaş de trend met betrekking tot de persvrijheid in Turkije. Ten opzichte van de jaren negentig is er absoluut vooruitgang zichtbaar in Turkije, maar tegelijkertijd gaat de persvrijheid de laatste jaren hard achteruit in het land, aldus Koptaş. De hoofdredacteur noemt vooral massa-arrestaties van kritische journalisten. Hij verwijst ook naar de Ergenekon-zaak. Dit begon als een proces tegen de voormalige militaire machthebbers die ervan verdacht worden een staatsgreep te hebben willen plegen. Maar nu wordt de rechtszaak volgens Koptaş misbruikt om onwelgevallige journalisten op te pakken. Onder andere de twee bekende Turkse journalisten Ahmet Şik en Nedim Şener werden hierom opgepakt. In maart 2012 werden zij in afwachting van hun proces voorwaardelijk vrijgelaten.

Ondanks de onderdrukking van de pers kan Agos alles schrijven wat het wil. Koptaş wijst erop dat zijn krant geen censuur toepast. Daar voegt hij meteen aan toe dat zijn krant ook niet uitgebreid publiceert over de Koerdische kwestie. Uiteraard schrijft de krant uitgebreid over de situatie van de Armeniërs in Turkije. Er wonen enkele tienduizenden Armeniërs in het land. Een belangrijke kwestie voor de Armeense gemeenschap in Turkije is natuurlijk de genocide die in de jaren tien van de vorige eeuw, tijdens de Eerste Wereldoorlog, tegen de Armeniërs werd begaan. Meer dan een miljoen Armeniërs zijn hierbij om het leven gekomen. Koptaş merkt op dat de laatste vijftien jaar over dit onderwerp steeds vrijer wordt gesproken en geschreven, ook al blijft de regering de genocide ontkennen.

De hoofdredacteur ziet er niets in om, zoals bijvoorbeeld het Franse parlement onlangs besloot, de ontkenning van de Armeense genocide strafbaar te stellen. Volgens Koptaş straf je daarmee uiteindelijk de verkeerde mensen. Turkse jongeren, die door onderwijs worden bijgebracht dat er geen genocide heeft plaatsgevonden, zouden niet het slachtoffer van een dergelijke wet moeten worden. Daarentegen zou juist de staat, die hen leert dat er geen genocide is geweest, doelwit moeten zijn. In 2015 is de genocide precies een eeuw oud. Koptaş vreest dat in de loop naar dit moment Armeniërs, die hier publiekelijk bij willenilstaan, weer meer te maken zullen krijgen met onderdrukking.

Tenslotte merkt Koptaş op dat de toenadering tussen Turkije en buurland Armenië, waar een aantal jaren geleden sprake van was, volledig is vastgelopen. Dat wijt hij vooral aan de harde opstelling van de rechtse media in Turkije. Voor hen blijft de Armeense kwestie een punt om fel tegen te ageren. Dat beperkt de speelruimte van de AKP. Ook wakkeren rechtse media volgens de hoofdredacteur in het algemeen regelmatig de haat tegen Armeniërs aan. Desondanks leven Turken en Armeniërs vaak vredig naast elkaar in het land, aldus Koptaş.

Tijdens het gesprek in het kantoor van Agos is ook de algemeen voorzitter van de Journalistenvakbond aanwezig, Ercan Ipekçi. Hij is tevens de voorzitter van de Turkse Journalistenvereniging. Ook hij is niet te spreken over de negatieve ontwikkelingen in Turkije de laatste jaren. Hij noemt de meer dan honderd journalisten die in de Turkse gevangenissen zitten. Kritiek is nu onmogelijk, aldus Ipekçi. Hij wijst ook op verschillende pogingen van de regering Erdogan om meer grip te krijgen op de pers in Turkije. Zo zou de regering kritische journalisten met vervroegd pensioen dwingen en persbureaus meer en meer aan de leiband leggen. Als reactie op de negatieve ontwikkelingen op het gebied van de persvrijheid is hij sinds enkele dagen in hongerstaking. Ipekçi is vast van plan zijn actie nog lang voort te zetten.

CONCLUSIES NAAR AANLEIDING VAN HET WERKBEZOEK

1. Ondanks een positieve ontwikkeling in de eerste jaren na het aantreden van de AKP-regering staan de laatste jaren de mensenrechten in Turkije meer en meer onder druk. Rapporten van Human Rights Watch en Amnesty International bevestigen die verslechtering.
2. Het overgrote deel van de mensenrechtenschendingen in Turkije is verbonden met de Koerdische kwestie. Oplossing van dit vraagstuk zal tot een aanzienlijke afname van de mensenrechtenschendingen leiden.
3. Vorderingen in het onderhandelingsproces over toetreding van Turkije tot de Europese Unie hebben een positief effect op de mensenrechten in het land. Dat momenteel de onderhandelingen nagenoeg stil liggen en aankomend half jaar Cyprus, waar Turkije geen zaken mee wil doen, voorzitter van de EU is, hebben een negatief effect op de mensenrechten.
4. De gewapende strijd van de PKK heeft eveneens een negatief effect op de mensenrechten doordat de Turkse autoriteiten gewapende acties van de PKK hard vergelden en de internationale sympathie voor de Koerdische zaak door acties van de PKK afneemt. Het imago van terroristische organisatie kleeft aan de PKK en de strijd van de Koerden in Turkije. Het onverkort afzweren van de gewapende strijd door de Koerden zou internationaal een impuls kunnen geven aan hun strijd voor gelijke rechten.
5. In de loop van het vorige decennium lijkt de internationale aandacht, van staten en van internationale organisaties, voor de Koerdische kwestie in Turkije verslapt. Ook dit heeft een negatieve uitwerking op de mensenrechten in Turkije.

VOORNEMENS NAAR AANLEIDING VAN HET WERKBEZOEK

1. De SP zal de ontwikkelingen in Turkije op de voet blijven volgen. Europese en Nederlandse initiatieven, die bijdragen aan de deëscalatie van het gewapende conflict en bevordering van de democratische rechtsstaat, zullen worden bevorderd. Dit geldt ook voor initiatieven op het gebied van vrijheid van meningsuiting en persvrijheid. De SP zal verder pleiten voor een grotere internationale betrokkenheid bij deze kwesties.
2. De SP zal schriftelijke vragen stellen aan de minister van Buitenlandse Zaken naar aanleiding van de berichten over marteling en verkrachting van Koerdische kinderen in Turkse gevangnissen. (Deze vragen zijn reeds gesteld en beantwoord, zie bijlage 3.)
3. De SP zal zich blijven inspannen om uit te zoeken waarom relatief weinig subsidiegelden van de Europese Unie het zuidoosten van Turkije bereiken.
4. De SP zal de Nederlandse regering aansporen om president Gül tijdens zijn staatsbezoek aan Nederland in april 2012 aan te spreken op een aantal specifieke mensenrechtenschendingen in Turkije. (Tijdens het debat over het mensenrechtenbeleid van 16 april 2012 heeft de SP via een motie de minister van Buitenlandse Zaken hiertoe opgeroepen, zie bijlage 5.)

BIJLAGE 1: **CHRONOLOGISCHE LIJST VAN PERSONEN MET WIE DE SP-DELEGATIE GESPROKEN HEEFT TIJDENS HET BEZOEK AAN TURKIJE VAN 8 T/M 12 MAART**

- Menduha Polat, vrijwilliger bij vrouwenondersteuningsgroep KADEM
- Melek Duman, vrijwilliger bij vrouwenondersteuningsgroep KADEM
- Nilüfer Polat, vrijwilliger bij vrouwenondersteuningsgroep KADEM
- Memed Alavoğlu, redacteur bij persbureau DIHA
- Devrim Barisibaran, secretaris van de Orde van Advocaten in Diyarbakir
- Edip Yaşar, lid van het dagelijks bestuur van het Democratisch Volkscongres
- Seyni Firat, lid van het dagelijks bestuur van het Democratisch Volkscongres
- Irfan Babaoğlu, lid van het dagelijks bestuur van het Democratisch Volkscongres
- Hülya Uyanik, lid van de vakbond SES
- Mijnheer Racibicici, plaatsvervangend hoofd van mensenrechtenorganisatie IHD
- Nilüfer Yilmaz, lid van het bestuur van vrouwenorganisatie KAMER
- Ibrahim Kasun, locoburgemeester van Tunceli
- Kenan Çetin, burgemeester van Pertek
- İlhan İlbay, bestuurslid van de EMEP
- Barış Yildirim, advocaat
- A. Levent Tüzel, onafhankelijk parlementariër
- Rober Koptaş, hoofdredacteur van de Armeense krant Agos
- Ercan Ipekçi, secretaris van de Journalistenvakbond en voorzitter van de Turkse Journalistenvereniging

BIJLAGE 2: **Vragen van Harry van Bommel aan de Minister van Buitenlandse Zaken Uri Rosenthal over het bericht 'Turkije doodt per ongeluk dertig burgers' (30 december 2011)**

Vraag 1

Kent u het bericht 'Turkije doodt per ongeluk dertig burgers'?

Antwoord 1

Ja.

Vraag 2

Welke formele verklaring heeft de Turkse regering gegeven voor dit geweld tegen burgers?

Antwoord 2

De Turkse regering heeft erkend dat het bombardement waarbij 35 burgers omkwamen, een trieste vergissing was. De burgers waren ten onrechte aangezien voor strijders van de verboden PKK.

Vraag 3, 4 en 5

Hebt u uw afkeuring uitgesproken over dit onaanvaardbare geweld tegen burgers? Indien nee, bent u daartoe bereid? Bent u bereid bij de Turkse regering aan te dringen op een grotere terughoudendheid bij de inzet van geweld in de Turks-Iraakse grensregio? Indien nee, waarom niet?

Heeft de EU haar afkeuring uitgesproken over dit onaanvaardbare geweld tegen burgers? Indien nee, bent u bereid daarop aan te dringen?

Antwoord 3, 4 en 5

De EU heeft naar aanleiding van het gebeurde geen verklaring uitgedaan. De Turkse regering heeft verklaard dat het bombardement op de burgers onbedoeld was. Zij heeft haar diepe spijt betuigd en heeft condoleances aangeboden aan de nabestaanden. Zij heeft toegezegd de nabestaanden te zullen compenseren. De Turkse regering heeft een diepgaand onderzoek aangekondigd. De Nederlandse regering acht het van belang dat het onderzoek zorgvuldig en snel wordt afgerond.

Vraag 6

Is het waar dat deze aanval op burgers is uitgevoerd op basis van inlichtingen die waren verkregen met onbemande vliegtuigen? Indien ja, komt het in de Turks-Iraakse grensregio vaker voor dat militair wordt ingegrepen op basis van onjuiste inlichtingen die op deze wijze zijn verkregen?

Antwoord 6

Het aangekondigde diepgaande onderzoek zal moeten uitwijzen of dit het geval is geweest.

Vraag 7

Op welke wijze gaat de Turkse regering slachtoffers en nabestaanden van deze aanvallen compenseren?

Antwoord 7

De Turkse regering heeft gezegd de nabestaanden te zullen compenseren. Over de invulling van deze compensatie is nog geen mededeling gedaan.

BIJLAGE 3:

Vragen van Harry van Bommel en Saadet Karabulut aan de Minister van Buitenlandse Zaken Uri Rosenthal over mishandeling van Koerdische kinderen in Turkse gevangenis- sen (5 april 2012)

Vraag 1

Kent u het bericht 'Juvenile detention guards sexually abusing minority children in Turkey'?

Antwoord 1

Ja.

Vraag 2

Hoe beoordeelt u de bevinding van het onderzoek dat 25 van de recent gevangengenomen 215 Koerdische kinderen van 12 tot 18 jaar in de Pozanti-jeugdgevangenis in Adana aangeven door beveiligers en andere gevangenen te zijn verkracht en geslagen? Kunt u uw antwoord toelichten?

Antwoord 2

Het betreft ernstige bevindingen. De Turkse minister van Justitie heeft een onderzoek naar de misstanden laten uitvoeren. Op basis van het onderzoek is onder meer de jeugddetentie in de Pozanti-gevangenis gesloten, zijn de minderjarige gedetineerden overgeplaatst en hebben vier gevangenismedewerkers elders een functie gekregen. Daarnaast zijn strafrechtelijke maatregelen in voorbereiding tegen 16 gedetineerden, 4 leidinggevenden en 2 cipiers.

Vraag 3

Is het waar dat de 215 gevangenen in de Pozanti-gevangenis inmiddels zijn overgeplaatst naar een detentiecentrum in Ankara? Hoe beoordeelt u de bewering van BDP-parlementariër Kürkçü dat ook in Ankara de gevangenen geslagen worden en dat zij bedreigd worden met herhaling van wat in de Pozanti-gevangenis plaatsvond?

Antwoord 3

De minderjarige gevangenen uit de Pozanti-gevangenis zijn naar de Sincan-gevangenis in Ankara overgebracht. Er zijn buiten de uitlatingen van de BDP-parlementariër geen onafhankelijke bronnen die diens lezing bevestigen.

Vraag 4

Is het waar dat de Turkse autoriteiten al ruim voor de publicatie van het onderzoek op de hoogte waren van de misstanden in het detentiecentrum in Pozanti? Indien ja, hoe beoordeelt u dat pas onlangs is overgegaan tot onderzoek van de beschuldigingen? Kunt u uw antwoord toelichten? Is er inmiddels een aanklacht ingediend tegen de verdachten, zowel de gevangenisbewaarders als de gevangenen?

Antwoord 4

De eerste verklaringen over misbruik van minderjarigen in de Pozanti-gevangenis zijn in april 2011 door zeven minderjarige slachtoffers gemeld aan de Turkse mensenrechtenorganisatie IHD. Vervolgens heeft IHD een onderzoek gestart en zijn naast de 7 slachtoffers nog 25 minderjarige gedetineerden geïnterviewd. Dat heeft in juli 2011 geleid tot een rapport, dat aan het Turkse ministerie van Justitie en de mensenrechtencommissie van het Turkse parlement is

aangeboden. Op 29 februari 2012 heeft het Turkse ministerie van Justitie een onderzoek naar de gang van zaken in de Pozanti-gevangenis ingesteld. Op basis van deze gegevens constateer ik dat de Turkse autoriteiten niet meteen op de signalen van misbruik hebben gereageerd, niettemin lijken de hierboven genoemde maatregelen en ook de uitspraken van de Turkse minister van Justitie inmiddels te duiden op een gevoel van urgentie om deze zaak grondig aan te pakken.

Vraag 5

Kent u het bericht dat de vrijgelaten Pozanti-gevangene, die in een interview liet weten dat er mishandeld en verkracht wordt in de Turkse gevangenis, inmiddels opnieuw is opgepakt en opnieuw wordt mishandeld? Indien ja, hoe beoordeelt u dit?

Antwoord 5

Dat bericht is mij niet bekend.

Vraag 6

Is het waar dat marteling en mishandeling van gevangengenomen Koerdische kinderen minder voorkomt in gevangnissen waar Koerdisch beveiligingspersoneel aanwezig is in het zuidoosten van Turkije? Indien ja, acht u het wenselijk dat wanneer Koerdische kinderen in het zuidoosten worden opgepakt, zij in de eigen regio worden gevangen gehouden? Indien ja, bent u bereid hier bij uw Turkse collega's op aan te dringen?

Antwoord 6

Dat Koerdische minderjarige gedetineerden in Turkse gevangnissen anders worden behandeld door Koerdisch beveiligingspersoneel is mij niet bekend.

Vraag 7

Is het waar dat ondanks een verbod hierop het nog altijd voorkomt dat kinderen in Turkse detentiecentra opgesloten worden bij volwassenen? Is het eveneens waar dat Niet-Gouvernementele Organisaties (NGO's) niet toegelaten worden tot gevangnissen? Deelt u de conclusie van de Turkije-onderzoeker van Human Rights Watch dat er onvoldoende toezicht is op Turkse detentiecentra? Indien ja, bent u bereid bij uw Turkse collega's aan te dringen op beter toezicht, waaronder het toelaten van NGO's?

Antwoord 7

In Turkije is een tekort aan gespecialiseerde faciliteiten voor jeugd-detentie. Het komt dus inderdaad voor dat kinderen in volwassendetentie zitten, al worden ze daar wel zoveel mogelijk gescheiden van de volwassenen. Ook de Europese Commissie heeft op dit probleem gewezen, onder meer in haar laatste voortgangsrapportage over Turkije van oktober 2011. De Raad van 5 december 2011 heeft naar aanleiding hiervan – en mede op Nederlands aandringen – conclusies aangenomen, waarin Turkije wordt opgeroepen stappen te ondernemen om de eerbiediging van kinderrechten te verbeteren. Nederland zal er in EU-verband op blijven aandringen dat kinderrechten een belangrijk aandachtspunt blijven in de toetredingsonderhandelingen met Turkije.

De Turkse NGO's waarmee de ambassade in Ankara en het consulaat-generaal in Istanboel contacten onderhouden hebben wel toegang tot gevangnissen, onder meer om zich te bekommeren om ernstig zieke gedetineerden of om workshops te houden. Het toezicht op de Turkse gevangnissen is georganiseerd rond provinciale toezichtsorganen. Of die in het geval van de Pozanti-gevangenis adequaat hebben gefunctioneerd zal het strafrechtelijke onderzoek moeten uitwijzen.

Vraag 8

Welke stappen zijn naar aanleiding van misstanden in de Pozanti-gevangenis door de Turkse autoriteiten genomen tegen mishandeling en verkrachting in detentiecentra? Bent u van mening dat hierdoor herhaling van deze misstanden voorkomen kan worden? Kunt u uw antwoord toelichten?

Antwoord 8

Uit de reactie van de Turkse minister van Justitie, Sadullah Ergin, op 2 maart leid ik af dat het de Turkse autoriteiten ernst is en ze deze misstanden willen bestrijden en het liefst voorkomen.

Turkije is zich bewust van de noodzaak zijn penitentiaire inrichtingen te moderniseren en in lijn te brengen met de Europese standaarden. Turkije krijgt hiertoe assistentie van de EU in het kader van pre-accessiesteun (IPA) en heeft samenwerkingsprojecten (zogenaamde Twinning-projecten) met EU-landen op het terrein van detentie en gevangenisbeheer. In bilateraal verband werkt Nederland met de Turkse autoriteiten samen om dit streven te ondersteunen.

Zo voert de Dienst Justitiële Inrichtingen van het Ministerie van Veiligheid en Justitie een tweetal samenwerkingsprojecten uit met de Turkse autoriteiten om onderdelen van het gevangenisbeheer en gedetineerdzorg te verbeteren. Beide projecten worden gefinancierd uit het MATRA-programma. Ook wordt Turkije regelmatig door het European Committee for the Prevention of Torture (CPT) van de Raad van Europa geïnspecteerd. Deze inspecties richten zich ook op de gedetineerdzorg.

Ik zal deze situatie, ook in het kader van het EU-toetredingsproces, met aandacht blijven volgen.

Zie verder mijn antwoorden op vraag 2 en 4.

BIJLAGE 4:

Vragen van Harry van Bommel aan de Minister en de Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken over berichten dat minderheden in Turkije worden gediscrimineerd bij het verwerven van EU-subsidies (14 januari 2010)

Vraag 1

Bent u bekend met de rapportage van de Zweedse radio over de besteding van Europese subsidies in Turkije?

Antwoord 1

Ja.

Vraag 2

Is het waar dat een deel van de financiële steun van de Europese Unie aan Turkije is geoormerkt voor arme boeren, Koerden en andere minderheidsgroepen in Zuidoost-Turkije? Indien ja, welk deel is dat en in welke mate bereikt het deze groepen ook daadwerkelijk?

Antwoord 2

Het aangehaalde mediabericht heeft betrekking op de zogenaamde 'grant schemes' van de Europese Commissie, die samen ongeveer 10% van haar totale financiering in Turkije bedragen. De Europese Commissie besteedt deze fondsen decentraal: lokale autoriteiten in Turkije beheren – in overeenstemming met door de Commissie gestelde doelen – de fondsen, terwijl de Europese Rekenkamer de rechtmatige besteding ervan controleert. In geval de Rekenkamer op onrechtmatigheden stuit, worden deze doorgegeven aan het Europees Bureau voor Fraudebestrijding (OLAF). OLAF is tot op heden echter niet op onrechtmatigheden gestuit.

Onderhavige fondsen zijn door de Europese Commissie voorts exclusief geoormerkt voor regio's in Turkije waar het gemiddelde inkomen lager ligt dan 75% van het Turkse gemiddelde. Het gaat dan in de praktijk om onder meer Oost- en Zuid-Oost Turkije, gebieden met grote concentraties Koerden, Assyriërs en andere minderheidsgroeperingen. Deze twee regio's ontvangen samen ongeveer 34 procent van de genoemde 'grant schemes,' daar waar de Koerdische en Assyrische minderheden ongeveer 19 procent van de Turkse bevolking uitmaken.

Vraag 3

Bent u het met mij eens dat het voor een mogelijke toetreding van Turkije tot de EU het van groot belang is dat deze regio ook toegang heeft tot Europese subsidies om zich verder te kunnen ontwikkelen? Indien nee, waarom niet? Indien ja, hoe kan die betere toegang tot subsidies worden bevorderd?

Antwoord 3

In het EU-onderhandelingsraamwerk van 2005 en de diverse conclusies van de Raad zijn de toetredingscriteria voor Turks EU-lidmaatschap vastgelegd. Deze criteria zijn leidend voor het toetredingsproces. Mede met het oog daarop, is van belang dat, naast de legitieme politieke en culturele rechten van Koerden, vooral het economisch achtergebleven Zuid-Oost Turkije tot ontwikkeling wordt gebracht. Hiertoe heeft de Turkse regering in mei 2008 het zogenaamde 'South-East Anatolia'-project (GAP) gelanceerd, dat – dankzij additionele middelen – zou moeten bijdragen aan de sociaal-economische ontwikkeling van dit gebied waarin veel Koerden wonen. Het is nu zaak dat de Turkse overheid dit programma ook daadwerkelijk implementeert. Versterking van de ingezette maatschappelijke dialoog met de Koerdische gemeenschap is daarbij onontbeerlijk.

Vraag 4 en 5

Bent u het met mij eens dat de mogelijke discriminatie van minderheden bij de toekenning van subsidies, waar de rap-

portage melding van maakt, ontoelaatbaar is? Indien ja, bent u bereid de Europese Commissie te vragen deze berichten te laten onderzoeken? Is het ontbreken van plaatselijke kantoren waar aanvragen voor fondsen kunnen worden ingediend er mede de oorzaak van dat er in de praktijk nauwelijks subsidies beschikbaar komen voor Zuidoost-Turkije? Indien ja, bent u het met mij eens dat met deze handelswijze de Turkse regering op indirecte wijze de bevolking in het zuidoosten discrimineert en hier snel verandering in moet brengen? Bent u bereid de Europese Commissie te vragen hier expliciet op toe te zien? Indien nee, waarom niet?

Antwoord 4 en 5

Bij de toekenning en besteding van Commissiefondsen zijn transparante procedures en objectieve voorwaarden van groot belang. De Europese Commissie ziet er zo veel als mogelijk op toe dat er in de besteding van haar bijdragen geen onderscheid naar etniciteit wordt gemaakt en is hierover ook in gesprek met de Turkse autoriteiten. Nederland, en ook andere lidstaten, hebben de Europese Commissie gevraagd om zorgvuldig te blijven monitoren dat er geen discriminatie plaatsvindt.

BIJLAGE 5: MOTIE VAN DE LEDEN VAN BOMMEL EN VOORDEWIND (16 APRIL 2012)

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

van mening dat de mensenrechten in Turkije ernstig onder druk staan;

verzoekt de regering, de Turkse president Gül tijdens het staatsbezoek aan te spreken op deze mensenrechtenschendingen in Turkije en hierbij specifiek aandacht te besteden aan wetsartikel 301, de vrijheid van meningsuiting, het gevangenzetten van kinderen, journalisten en gekozen Koerdische politici, de problematische antiterrorismewetgeving en Armeense genocide alsmede de godsdienstvrijheid,

en gaat over tot de orde van de dag.

Van Bommel
Voordewind

Stemming

De fracties van de SP, de PvdD, de SGP, de ChristenUnie, de PVV en het lid Brinkman stemden voor deze motie, de rest tegen. Daarom is de motie verworpen.

BIJLAGE 6: BRONNEN

- *BBC, Turkey PM Erdogan apologises for 1930s Kurdish killings, 23 november 2011*
- *Martin van Bruinessen, The suppression of the Dersim rebellion in Turkey 1937-38, University of Pennsylvania Press, 1994*
- *Michael M. Gunter, The Kurds ascending, Palgrave / Macmillan, 2011*
- *Human Rights Watch, He loves you, he beats you; Family violence in Turkey and access to protection, mei 2011*
- *Human Rights Watch, Protesting as a terrorist offense; The arbitrary use of terrorism laws to prosecute and incarcerate demonstrators in Turkey, November 2010*
- *International Crisis Group, Turkey: Ending the PKK insurgency, 20 september 2011*
- *Dorian Jones, The Atlantic, Juvenile detention guards sexually abusing minority children in Turkey, 28 maart 2012*
- *NRC Handelsblad, Wilders is van harte welkom bij ons, 14 april 2012*
- *RTL Nieuws, Turkije verbiedt voorlopig Koerdische krant, 25 maart 2012*

WWW.SP.NL